

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут мистецтв
Кафедра естрадної музики

УДК 78:7

кваліфікаційна робота

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на тему:

МУЗИКА В КОНТЕКСТІ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА

Виконала:
здобувач II курсу (1,10 р.н.)
спеціалізації «Фортепіано»
Страшнюк В. В.

Науковий керівник – кандидат
педагогічних наук, доцент
Цюлюпа Н. Л.

Рівне – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. МИСТЕЦТВО ЯК МОДЕЛЬ СВІТОБУДОВИ	
1.1. Мистецтво як спосіб художнього пізнання світу.....	7
1.2. Розвиток мистецтва в історичному вимірі.....	11
Висновки до першого розділу.....	16
РОЗДІЛ ІІ. МУЗИКА В КОНТЕКСТІ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА	
2.1. Музика і література.....	17
2.2. Музика і живопис.....	21
2.3. Музика в хореографічному мистецтві.....	24
2.4. Музика в синтетичних видах мистецтва.....	27
Висновки до другого розділу.....	30
ВИСНОВКИ.....	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Актуальність теми. Початок ХХІ століття характеризується докорінними змінами у соціально-політичному, економічному й культурному житті України. Важливою прикметою сьогодення є відродження пріоритету загальнолюдських моральних цінностей, розвиток та збагачення культури почуттів, розвиток загального та музичного смаків, потреби вивчати, берегти та примножувати музичні традиції та надбання свого народу.

Одним з непересічних явищ, що в повній мірі забезпечує вирішення цих складних завдань є музичне мистецтво – "єдиний засіб, за допомогою якого музика матеріалізується в об'єктивній реальності, виявляється в усій своїй видовій, стилістичній і жанровій різноманітності, стає об'єктом сприймання і почуттєво-емоційного переживання і виконує притаманні їй соціальні функції" [8].

Музичне мистецтво є найбільш чуттєвим серед мистецтв, найбільшим джерелом естетичної та духовної насолоди, воно володіє унікальною можливістю послідовно та ефективно вводити особистість у художньо-естетичний простір культури, формувати її світоглядні уявлення, ціннісні орієнтації та індивідуально-творчі здібності. Саме тому, різностороннє вивчення музичного мистецтва, пробудження інтересу та любові до музики, захоплення нею стає обов'язковою умовою для пізнання найбагатшого і прекрасного світу музики, "занурення в палітру звуків, тонів, фарб, настроїв та емоцій, для реалізації пізнавальної та виховної функцій музики та формування духовної і моральної культури особистості".

Феномен музичного мистецтва у всі віки ставав об'єктом вивчення та дослідження в різних галузях – мистецтвознавстві, культурології, естетиці, філософії, психології, педагогіці. Так, музику як елемент філософії мистецтва

розглядають у своїх наукових дослідженнях О. Лосєв, Р. Інгарден, О. Гомілко, Ю Шабанова.

Музичне мистецтво як засіб естетичного та морального виховання особистості вивчали О. Апраксина, Б. Астаф'єв, Б. Яворський, М. Каган та ін.

Феномен музики в літературі досліджують О. Бех, Л. Білоножко, О. Бондаренко, О. Юрчук та ін.

Аналіз представлених вище досліджень засвідчує не лише про актуальність означеної проблематики, а й необхідність її подальшого вивчення, узагальнення та систематизації.

Отже, актуальність означеної проблеми, її теоретична і практична значимість обумовили вибір теми кваліфікаційної бакалаврської роботи „Музика в контексті різних видів мистецтва”.

Зв'язок роботи з науковими планами. Тема бакалаврського дослідження пов'язана з проблемою удосконалення фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів та удосконаленням знань з історії розвитку фортепіанного мистецтва, методики навчання гри на фортепіано. Бакалаврське дослідження входить до плану науково-дослідної роботи кафедри естрадної музики Рівненського державного гуманітарного університету і складає частину наукового напрямку “Естрадне мистецтво на теренах України: історія розвитку та перспективи”. Тему наукової роботи затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету.

Матеріали дослідження – філософська, історична, мистецтвознавча, культурологічна, публіцистична література.

Мета дослідження полягає у ґрунтовному аналізі та систематизації відомостей про види мистецтва та визначення ролі музики в кожному з них.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено наступні **завдання:**

- розкрити сутність основної дефініції дослідження „музичне

мистецтво ”, обґрунтувати значення музики в житті суспільства та особистості;

- розглянути еволюцію музичного мистецтва через призму розвитку різних видів мистецтва;

- вивчити та систематизувати відомості про основні види мистецтва;

- розглянути значення та взаємозв'язок музики з різними видами мистецтва;

- ознайомитись з тенденціями і перспективами розвитку музики в контексті різних видів мистецтва;

- ознайомитись з творчістю видатних митців-музикантів, що працюють в різних видах мистецтва.

Об'єкт дослідження – процес становлення та розвитку художньої світової культури.

Предмет дослідження – музика в контексті різних видів мистецтва.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять праці провідних науковців у галузі теорії і методики музично-педагогічної освіти (М. Каган, Л. Баренбойм, Я. Мільштейн, С. Савшинський, Б. Яворський); дослідження з філософії мистецтва (О. Лосєв, Р. Інгарден, О. Гомілко, Ю Шабанова); праці провідних науковців з проблем розвитку художньої культури (Н. Ганнусенко, О. Комаровська, Н. Миропольська, О. Щолокова та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у дослідженні використано комплекс взаємоузгоджених методів, а саме:

теоретичні - аналіз, систематизація, узагальнення, метод теоретичного моделювання – для виявлення видів, жанрів мистецтва; *емпіричні* – опитування, бесіди, педагогічне спостереження; *методи* творчих завдань.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів:

Бакалаврська кваліфікаційна робота є спробою систематизувати та узагальнити результати наукового досвіду в галузі розвитку музичного

мистецтва. В науковій роботі нами:

уточнено:

- сутність поняття “музичне мистецтво”, його зміст та завдання;

систематизовано:

- дані про види мистецтва, роль музики в кожному з них;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення щодо ролі музики в контексті різних видів

мистецтва.

Організація дослідження. Дослідження відбувалося у три етапи протягом 2022 - 2023 років згідно затвердженого календарного плану.

Практичне значення роботи. Бакалаврська кваліфікаційна робота дає корисний комплекс знань для самостійної роботи студентів та учнів мистецьких закладів України, майбутніх викладачів класу фортепіано, сприяє розширенню загального та музичного тезаурусу.

Наукова робота сприяє засвоєнню учнями та студентами обсягу знань з питань історії розвитку музичного мистецтва та застосування їх у самостійній педагогічній роботі. Сформульовані у дослідженні основні положення, зроблені висновки, викладений фактичний матеріал можуть бути використані для оновлення змісту фахових навчальних курсів з фортепіанної підготовки, зокрема, з історії фортепіанного виконавства, написання наукових статей. Окремі методичні ресурси можуть бути впроваджені в розробку спецкурсів із підготовки бакалаврів та магістрів спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел.

Повний обсяг роботи складає 36 сторінок, з них 32 сторінки основного тексту. Список використаних джерел становить 23 найменувань.

РОЗДІЛ I

МИСТЕЦТВО ЯК МОДЕЛЬ СВИТОБУДОВИ

1.1. Мистецтво як спосіб художнього пізнання світу.

Ознакою сьогодення є культурологічна спрямованість художньо-естетичної освіти, що ґрунтується на вітчизняних традиціях і європейському досвіді навчання та виховання засобами мистецтва. В таких умовах саме художня культура виступає однією з найважливіших складових духовної культури і покликана формувати моральні якості особистості, сприяти розвитку її тезаурусу, збагачувати її внутрішній світ.

Художня культура – це багатогранне, інтегративне утворення, що об'єднує різні види мистецтва, іншими словами основу художньої культури складає мистецтво, що ми розглядаємо як дієву форму художньо-образної інтерпретації світобудови та художнього пізнання, як водночас творіння людини, пізнання та засіб спілкування.

Зауважимо, що проблемами художнього пізнання світу займається естетика та філософія мистецтва, що трактують феномен "мистецтво" як *засіб для пізнання дійсності за допомогою системи думок, тобто художніх образів; як особливий вид духовно-практичного осягнення дійсності за законами краси, де це осягнення відбувається у художньо-образній формі.*

За допомогою мистецтва людина отримує здатність сприймати оточуючий її світ у цілісності та у всьому його різноманітті, контактує та впливає на розвиток самої пластичної та мінливої сфери людської психіки – емоційної сфери. Мистецтво може втілюватись в різноманітних формах, які викликають сплеск емоцій, пробуджують уяву, викликають особливі почуття та думки, які називають художніми або естетичними, формують естетичні смаки та

уподобання, спонукають до "вищих" естетичних прагнень краси та витонченості, сприяють "катарсису", тобто духовному очищенню тощо.

Цікавою властивістю мистецтва є його доступність, адже все, що створили митці є доступним для осягнення, розуміння, духовної насолоди людей різного статусу, віросповідання, різних професій тощо. Іншими словами, мистецтво є інтелектуальною спадщиною людства і належить всьому людству. "Справжнє мистецтво не має часових меж, воно вічне" (Платон Майборода).

Види мистецтва розрізняють за особливостями сприйняття (твори живопису ми бачимо, музичні твори ми чуємо, театр, кіно ми і бачимо, і чуємо); за матеріалом, який використовувався (в музиці – звуки, в літературі – слова, в хореографії – рухи, в живопису - фарби). Залежно від особливостей виражальних засобів види мистецтва поділяються на часові (музика, література), просторові (живопис, скульптура, архітектура, графіка, декоративно-ужиткове мистецтво) та просторово-часові або синтетичні (хореографія, театр, кіно, цирк, естрада). Як бачимо, музика є часовим видом мистецтва.

Феномен музичного мистецтва як спосіб художнього пізнання світу та могутній засіб впливу на естетичний та моральний розвиток особистості у всі часи хвилював науковців, мистецтвознавців та педагогів. Зауважимо, що всі вони по-різному трактували це поняття. Так, видатні педагоги Б. Асаф'єв, Ю. Тюліна, Б. Яворський обґрунтували пізнавальну функцію музичного мистецтва, що сприяє формуванню поглядів, переконань, спонукає до філософських, естетичних і моральних пошуків, збагачує внутрішній світ, виховує та організує, впливає на моральні якості [19].

М. С. Каган розглядає музичне мистецтво як спосіб пізнання оточуючого світу та вираз ставлення до нього, як одного з видів поліфункціонального мистецтва, в якому продукт цього мистецтва, тобто твір мистецтва, слід

визначати як "виразне зображення, зображення з "подвійним відображенням" дійсності й творця, об'єктивного та суб'єктивного світів [9].

Музичне мистецтво, як і любий інший вид мистецтва, володіє особливими функціями, серед яких *суспільно-перетворююча функція*, зміст якої визначається тлумаченням мистецтва як діяльності. Тобто, твір мистецтва впливає на естетичний розвиток особистості, тим самим залучаючи її в діяльність, що зрештою активізує свідомість та веде до перетворення світу та суспільства; *пізнавально-евристична функція*, зміст якої визначається тлумаченням мистецтва як знанням та просвітою. Мистецтво - це не тільки засіб творчого розвитку людини, воно не тільки збагачує внутрішній світ, розвиває смаки тощо, а й є могутнім джерелом пізнання оточуючого світу, його проблем історичного розвитку тощо. На противагу давнім філософам Платону та Гегелю, які відносили мистецтво до нижчої форми пізнання, сучасні науковці обґрунтовують величезні пізнавальні можливості мистецтва, яке володіє можливостями дослідження та впливу на ті сторони життя людини, які недоступні науці. Художнє пізнання – це набуття основ знань в галузі історії і теорії мистецтва, естетики та мистецтвознавства. Твердження сучасних науковців про величезну просвітницьку можливість мистецтва не викликає ніякого сумніву.

Слід назвати ще одну важливу функцію мистецтва – *художньо-концептуальну*, зміст якої визначається тлумаченням мистецтва як аналіз стану світу. Беззаперечним є той факт, що мистецтво, в тому числі і музичне мистецтво, прагне до вивчення, осягнення, перетворення всього світу, прагне до отримання "своєрідної картини світу", до вирішення глобальних проблем людства. В цьому і полягає художньо-концептуальна функція мистецтва;

Ще одна, *комунікативна та інформаційна функція* мистецтва полягає у визначенні мистецтва як потужного джерела інформації та спілкування, адже через твори мистецтва автор спілкується зі своєю аудиторією та передає своєрідні повідомлення.

Не можна оминати увагою одну з провідних функцій мистецтва – *виховну*, зміст якої визначається тлумаченням мистецтва як "формування цілісної особистості", адже саме мистецтво впливає і на розум, і на душу людини.

Естетична функція мистецтва (формування ціннісних орієнтацій). Безумовно, мистецтво формує естетичні, художні смаки (як психологічний механізм адекватного сприймання творів мистецтва), впливає на уподобання особистості, спонукає до творчої діяльності, формує художню свідомість (погляди, позиції, ідеали), розвиває здібності до художньої творчості.

Загальною категорією пізнання життя через мистецтво є художній образ, адже творча думка митця у творах мистецтва відображається за допомогою фантазій, уяви, переживань, інтуїції, а результатом цього процесу стає саме художній образ, який ми трактуємо як особливий спосіб відтворення життя, в якому переосмислюється власний світ почуттів і переживань митця. Зауважимо, що художній образ присутній в творах різних видів мистецтва [37].

1.2. Розвиток музичного мистецтва в історичному вимірі.

В попередньому параграфі ми з'ясували, що культура – це багатогранне поняття, що об'єднує різні види мистецтва, тому її різноманітні прояви слід розглядати тільки в системі цінностей. Перші образні уявлення про навколишній світ з'явилися ще в глибокій давнині. У процесі культурного розвитку форми образного вираження набували нових якостей, ставали більш складними, що дозволяло відтворювати життя в його цілісності та різноманітності.

Вже в античному світі мистецтво як сукупність навичок та вмінь, результат діяльності, що є могутнім засобом естетичного виховання було предметом філософського вивчення та осмислення. Так, античні мислителі Піфагор, Платон, Арістотель були прихильниками ідеї єдності прекрасного, доброго, розумного; вбачали у мистецтві відображення світової гармонії.

В епоху середньовіччя на зміну канонам античності прийшло докорінне переосмислення принципів світобудови: головною цінністю людини став Бог, змінилось розуміння краси, відбувалось протиставлення природи й благодаті (культура у християнстві).

Пізнє середньовіччя, що ми називаємо Відродженням – це епоха злету гуманістичної за своїм характером культури, коли на зміну аскетизму християнства прийшло розуміння людини як найвищої цінності буття. Гуманістичні ідеали цієї епохи втілились у творчості художників І. Боска, С. Боттічеллі, Леонарда да Вінчі, Рафаеля, Мікельанджело, А. Дюрера; у літературних творах В. Шекспіра, Ф. Петрарки; філософських трактатах Ф. Рабле, Т. Мора; музичних творах Ж. Дюпре, Дж. Палестрини, О. Лассо.

Складним та багатограним стає духовний світ людини в мистецтві Нового часу, основною функцією якого є виховання людини засобами мистецтва. Якщо в епоху Відродження панував піднесений, ідеальний образ, то тепер

людина перебуває у постійному діалозі з природою, формується просвітницька модель художньої культури та мистецтва. Цей період тісно пов'язаний з прогресивними ідеями просвітителів Ф. Вольтера, Д. Дідро, Ж. Руссо, Монтеск'є, філософів та поетів Г. Гегеля, І. Гардера, Й. Гете, І. Канта, Г. Лессінга, Ф. Шіллера, А. Шопенгауера, які визначали мистецтво як суспільний феномен, "школу моралі, розуму і краси".

Згодом проблеми культури та мистецтва вивчали всесвітньо відомі науковці Т. Адорно, М. Бердяєв, Л. Виготський, Т. Манро, А. Моль, В. Соловйов, Ф. Шміт, які розробили теоретичні моделі розвитку духовної культури суспільства загалом, та її важливої складової – художньої культури зокрема, визначили стильові особливості кожного з її періодів.

Система естетичного виховання засобами мистецтва в Україні бере свій початок з діяльності церковно-приходських шкіл, що створювались при церквах та монастирях. Там учнів навчали музичної грамоти, співу та інструментальному виконавству, а також основам іконопису.

На зламі XVI-XVII століть провідну роль у соціально-культурному житті народу почали відігравати так звані братства – національно-релігійні організації, до складу яких входили вчителі, вчені, мистці. Ці братства займались просвітницькою діяльністю: відкривали школи, бібліотеки, друкарні, організовували концерти, лекції, літературні читання, ставили спектаклі тощо.

Кращі надбання братських шкіл знайшли своє продовження у Острозькій, а згодом і Києво-Могилянській академіях, які були кращими вищими навчальними закладами у Європі. В цих навчальних закладах разом з філософськими та природничими науками вивчались риторика, живопис, музика. Студенти навчались співу, інструментальному виконавству, грали у оркестрових колективах, у стінах академій студенти набували глибокої мистецької освіти.

За зразком названих академій, організовувались колегіуми у Чернігові, Харкові, Ніжині, Переяслові.

Великими надбаннями в галузі української педагогіки мистецтва вважають праці видатного філософа, поета, педагога, співака Г. Сковороди, який проголошував ідею "сродної праці", тобто природженої схильності кожної людини до певного виду діяльності – фізичної чи духовної. Філософ стверджував, що кожна людина – це це індивідуум, що кожна людина має власний шлях самовдосконалення.

В епоху Просвітництва розвитку набуває світський напрям освіти, відкриваються гімназії, ліцеї, школи, характерною ознакою яких стала різностороння мистецька освіта. Так, в Одесі, Харкові, Києві були створені школи для малювання, які згодом перетворилися на художні училища. З цього приводу слід згадати Київську малярську школу під керівництвом М. Мурашка, в якій навчались О. Архипенко, М. Врубель, К. Малевич, А. Петрицький, В. Серов та ін.

Справжніми центрами мистецької освіти стали Київський університет св. Володимира і Харківський університет, невід'ємною частиною яких були хори, оркестри, театральні колективи [37]. Студенти цих навчальних закладів організовували концерти, в яких виконувались твори Й. Гайдна, В. Моцарта, Л. Бетховена, Дж. Россіні та українських композиторів, робили обробки народних пісень, адже брали участь у етнографічних експедиціях, збирали та записували народну творчість. Український фольклор для багатьох з них став основою осягнення історико-культурних традицій України, частиною їх професійної діяльності. Так, перший ректор Київського університету М. Максимович був відомим літературознавцем, фольклористом, автором блискучих музично-критичних нарисів, сотні українських пісень записав М. Костомаров, який

очолював кафедру історії, а відомий мистецтвознавець О. Прахов читав в університеті теорію та історію мистецтв [37].

Як бачимо, заняття мистецтвом у різних видах художньої діяльності впливали на формування духовного світу вихованців університетів, інститутів, гімназій, виховували в них шанобливе ставлення до мистецтва як невід'ємної складової загальнолюдської культури.

На цьому підґрунті сформувались педагогічні погляди та активізувалась діяльність таких видатних українських композиторів - В. Барвинського, І. Воробкевича, Ф. Колесси, М. Леонтовича, М. Лисенка, С. Людкевича, Я. Степового, К. Стеценка, які розвивали мистецькі традиції й опрацьовували нові форми та методи музично-естетичного виховання молоді.

Великий внесок у справу професійної підготовки молодих музикантів зробив М. Лисенко, який став ініціатором відкриття у Києві музично-драматичної школи, яка згодом була реорганізована у музично-драматичний інститут, в якому навчались видатні композитори і педагоги, серед яких К. Стеценко, Л. Ревуцький, О. Кошиць, М. Микиш. Саме К. Стеценко у своїй педагогічній діяльності відстоював принцип взаємозв'язку музики з іншими видами мистецтва, вважаючи за необхідне у процесі сприймання музики доповнювати слухові враження іншими сенсорними відчуттями.

Ця теорія знайшла подальший розвиток у творчості М. Леонтовича, який висунув ідею поєднання кольорів зі звучанням музичного твору і розробив власну систему показу мистецького матеріалу, яка ґрунтувалась на співвідношення кольорів і музичних звуків, на необхідності комплексного вивчення музики, історії, малярства, літератури, архітектури та скульптури.

Розвиток мистецької освіти в Україні тісно пов'язаний з діяльністю аматорських гуртків і театрів, що значною мірою сприяли піднесенню

національної культури. Вони були надзвичайно популярними у Полтаві, Чернігові, Києві тощо. Саме в таких колективах приймали участь майбутні зірки світової сцени М. Заньковецька, М. Старицький, І. Карпенко-Карий, М. Садовський, П. Саксаганський, Л. Курбас, Г. Хоткевич та ін.

Розглянуті традиції в галузі мистецької освіти, а також у педагогічній діяльності видатних діячів мистецтва дозволяють визначити провідні напрямки, що й досі не втратили свого значення: орієнтація на мистецтво як можливість духовного розвитку особистості та її моральних якостей; формування засобами мистецтва світоглядної позиції; використання у музичній практиці різних видів мистецтва; опора на національні мистецькі скарби з поєднанням досягнень світової художньої культури.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Узагальнюючи матеріали першого розділу кваліфікаційної роботи можемо зробити наступні висновки.

Динамічні зміни у всіх сферах суспільного життя України спонукають до реформування художньо-естетичної освіти з метою навчання та виховання засобами мистецтва. В таких умовах саме художня культура виступає однією з найважливіших складових духовної культури і покликана формувати моральні якості особистості, сприяти розвитку її тезаурусу, збагачувати її внутрішній світ.

На основі аналізу наукової, педагогічної, мистецтвознавчої літератури у першому розділі кваліфікаційної роботи визначається сутність дефініції "художня культура" як багатогранного, інтегративного утворення, основу якого складає мистецтво.

У роботі визначається, що мистецтво - це *засіб для пізнання дійсності за допомогою системи думок, тобто художніх образів; як особливий вид духовно-практичного осягнення дійсності за законами краси, де це осягнення відбувається у художньо-образній формі.*

У першому розділі дослідження з'ясовано, що мистецтво існує у різних формах і видах, які взаємодіють між собою та впливають один на інший. У роботі доводиться, що музика є одним з видів мистецтва, який володіє пізнавально-евристичною, художньо-концептуальною, комунікативно-інформаційною, естетичною та виховною функціями.

В роботі прослідковується еволюційний шлях розвитку музичного мистецтва в Україні, згадуються імена фундаторів та вихованців музичних навчальних закладів України.

РОЗДІЛ II

МУЗИКА В КОНТЕКСТІ РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВА

2.1. Музика і література.

В попередніх параграфах ми вже з'ясували, що мистецтво слід розглядати як одну з форм суспільної свідомості. В широкому сенсі мистецтвом можна назвати любий вид діяльності, який робиться майстерно, але, на відміну від науки, яка отримує уявлення про навколишній світ через визначення та поняття, мистецтво виражає уявлення через художні образи. З огляду на це до мистецтва ми відносимо музику, літературу, живопис, скульптуру, архітектуру, хореографію, кіно, театр, цирк тощо.

Як відомо, музика у всі періоди ніколи не існувала окремо, сама по собі, а тільки у тісній взаємодії з іншими видами мистецтва. При цьому, музика впливала на розвиток інших видів мистецтва та й сама розвивалась під їх впливом.

Якщо говорити про художню літературу, то саме з нею найбільше пов'язана музика, адже мелодійна тканина музичних творів насичена мовними інтонаціями, що є обов'язковим елементом кожного літературного твору, складається з речень, мотивів, а зміст літературного твору у музиці передається через музичну інтонацію. Варто зауважити, що як і літературні сюжети стають основою для створення композиторами музичних творів, так і музичні шедеври стають джерелом натхнення для поетів та письменників (Л. Толстой "Крейцерова соната").

При створенні музичних творів композитори нерідко звертаються до літературних сюжетів та образів, ми маємо на увазі, в першу чергу, програмну музику. Найбільше літературну основу при написанні музичних творів

використовували композитори-романтики, які надихались літературними текстами і передавали свої враження від них у інструментальних творах. Образні асоціації, глибокі пристрасті та переживання, які притаманні літературі, породжують прекрасну музику. У зв'язку з цим можемо пригадати сонату Ф. Ліста "Після прочитання Данте" або симфонічну поему П. І. Чайковського "Франческа де Риміні"; трансцендентні етюд (етюди вищої виконавської майстерності) для фортепіано Ф. Ліста, кожен з яких має назву – "Мазепа", "Героїка" тощо. До прикладу, етюд "Мазепа" з цього циклу був написаний під враженням від однойменної поеми французького письменника В. Гюго. Літературний сюжет "Мазепа" був використаний Ф. Лістом і при створенні однойменної симфонічної поеми; у творчості російського композитора П. І. Чайковського є опера "Мазепа"; сюжет поеми Д. Байрона "Мазепа" надихнув на створення менш відомої однойменної опери французької композиторки Марі де Гранваль. Не можна оминати увагою і оперу Ж. Бізе "Кармен" на однойменну новелу Проспера Меріме.

Варто згадати, що по мотивам художніх творів композиторами створювались опери, балети, оперети. Найулюбленішими для композиторів були сюжети казок: (балет "Попелюшка" С. Прокоф'ва по мотивам казки Шарля Перро, дитяча опера на тему української народної казки "Коза Дереза" М. Лисенка), а також міфи Давньої Греції (опера К. Глюка "Орфей і Еврідіка").

Нерідко композитори у своїй творчості звертались до сюжетів романів та оповідань. Тут слід згадати ім'я видатного українського композитора М. Лисенка, в творчому доробку якого опера "Наталка Полтавка" за однойменною п'єсою І. Котляревського, "Тарас Бульба" за сюжетом однойменної повісті М. Гоголя, опера Ш. Гуно "Фауст" написана на сюжет першої частини однойменної трагедії Й. Гете та ін.).

Тісний зв'язок музики та літератури особливо прослідковується у вокальній музиці – музиці, створеній для голосу або багатьох голосів, камерно-вокальній, хоровій музиці. Найбільший же зв'язок музики з поезією. Композиторами були покладені на музику цілі поетичні цикли поетів-романтиків (Ф. Шуберт "Прекрасна мірошничка" на поетичний цикл німецького поета Вільгельма Мюллера, Ф. Шуберт балада на поезію Й. фон Гете "Лісовий цар").

Особливо тісний контакт простежується між поезією і музикою. Їх зближує не тільки ритмічна організованість та звукообразність матеріалу, а перш за все здатність передавати емоційний стан людини, заглиблюватись у найтонші її переживання. Доказом цьому є прекрасні романси та пісні на слова Г. Гейне, В. Сосюри, М. Рильського та багатьох інших.

В творчості майже всіх композиторів присутні вокальні твори – романси та пісні, які створюються виключно на поетичні тексти. З цього приводу, не можемо оминати увагою геніального поета Т. Г. Шевченка, творчість якого надихає композиторів на створення музичних шедеврів. Близько 80 пісень на поезію видатного Кобзаря у творчій спадщині М. Лисенка, на слова поета створювали музичні твори Б. Вахнянин, І. Левич, В. Безкоровайний, Й. Кишакевич, М. Гайворонський та ін.

Літературні поезії корифея українського театру М. Старицького покладені на музику М. Лисенком ("Туман хвилями лягає" з опери "Утоплена", музична обробка пісні "Ніч яка, Господи, місячна, зоряна" та ін.).

Поетичні тексти І. Франка використовували композитори Д. Січинський, О. Яниш, Я. Лопатинський, М. Лисенко, І. Балан, В. Лютий.

Поетична творчість геніальної української поетеси Л. Українки, якій характерна особлива мелодійність та гармонійність, внутрішнє відчуття ритму

надихає композиторів на створення романсів, пісенних збірок "Коханий мій, краю", "На крилах пісень" (композитори М. Стефанишин, Т. Ціхоцька).

Літературні джерела використовуються і при створенні хорових творів ("Щедрик" М. Леонтовича), естрадних пісень тощо.

Отже, література і музика, розвиваючись за своїми власними законами, тим не менше завжди допомагають одна одній.

Безумовно, обсяг нашої кваліфікаційної роботи не дозволяє згадати всі музичні твори на літературні джерела, наведені нами приклади – це лише невелика частина існуючої літературно-музичної спадщини.

2.2. Музика і живопис.

Музика завжди розвивалась паралельно з живописом, недаремно видатний італійський художник Леонардо да Вінчі називав музику "сестрою живопису". Художників, скульпторів, графіків завжди вабили сюжети, пов'язані з музикою. Свідченням тому є археологічні знахідки: старовинні амфори та барельєфи, на яких зображені музиканти, що грають на музичних інструментах античної епохи; фрески Софійського собору, на яких зображені придворні музиканти тощо.

У музики та живопису багато спільного, вони абсолютно взаємопов'язані та розвиваються, впливаючи одна на одну: засоби виразності у музиці та у живопису мають багато спільного – у живопису присутня кольорова гама, у музиці - звукова палітра, динамізм, кульмінацію у музиці називають яскравим звучанням, а в живопису відповідно звучним кольором; в музиці, як і в живопису присутні композиція, перспектива, стиль, колорит, образ; музичні твори, їх натхненне виконання надихають художників, скульпторів на створення образів музики, в свою чергу у музиці створюються "музичні акварелі", "музичні портрети", "пейзажі", "музичні замальовки", "етюди-картини" або "симфонічні фрески". З цього приводу варто згадати твори чудового литовського композитора М. Чюрльоніса, який винайшов нову музичну форму і працював в цілому напрямленні в музиці – "музичному живопису". В творчому доробку цього композитора ціла галерея сонат-картин, які є живописними замальовками на різноманітні теми природи, в геніальному фортепіанному творі "Карнавал" Р. Шуман "намалював" портрети видатних музикантів-сучасників.

Цікавим втіленням художніх образів є фортепіанні цикли М. Мусоргського "Картинки з виставки" та І. Шамо "Картини російських живописців".

Дуже часто художники та скульптори створювали портрети геніальних музикантів та виконавців: з цього приводу слід згадати роботу Леонардо да Вінчі "Портрет музиканта", портрет всесвітньо відомого польського композитора Ф. Шопена роботи художника Е. Делакруа, геній російських композиторів М. Мусоргського, А. Бородіна, А. Рубінштейна надихнули І. Рєпіна на створення їх портретів, видатний французький художник XIX століття Едгар Дега створив цілу низку (більше 200) портретів солістів Паризького театру опери та балету, а всіх його робіт, створених в різних техніках, присвячених його улюбленій опері близько тисячі.

Зауважимо, що музику, живопис, графіку, скульптуру поєднують одні теми, які надихають на створення шедеврів. Як приклад, можемо навести тему хореографії та балету: статуя "Менада" античного скульптора Скопаса, яка зображає супутницю бога Діоніса в стрімкому танці, вишукані та тендітні образи танцівниць втілили художники В. Серов і Е. Дега в картинах "Анна Павлова в балеті" та "Блакитні танцюристки"; образ моря у творчості композиторів – М. Римський-Корсаков "Садко", симфонічна сюїта "Море" Клода Дебюссі та картини мариністів І. Айвазовського, К. Бассолі, В. Марлоу, Кацусіха Хокусай; монументальна велич та краса шедевр архітектури та декоративного живопису Софії Київської надихнули композитора В. Кікту на написання концертної симфонії для арфи з оркестром "Фрески Софії Київської". Цікавим є камерно-вокальний цикл французького композитора Ф. Пуленка "Робота художника".

Літературний шедевр геніального англійського письменника, трагедія В. Шекспіра "Ромео і Джульєтта" неодноразово надихала композиторів, існує біля сорока оперних постановок трагедії, серед яких однойменна опера Данієля Штейбельта, Дзінгареллі, Ваккаї, опера Белліні "Капулетті і Монтеккі". Найбільш вагомою стала однойменна опера французького композитора Ш. Гуно, однойменна драматична симфонія Г. Берліоза, увертюра-фантазія П. І.

Чайковського, однойменний балет С. Прокоф'єва, скульптурне зображення Джульєтти Дж. Берніні.

Відомо, що деякі композитори у своїй творчості висували ідею поєднання кольорів зі звучанням музичного твору. Так, російський композитор О. Скрябін, який володів "кольоровим слухом" чув тональності в поєднання з певним кольором, а видатний український композитор М. Леонтович розробив власну систему показу, яка ґрунтується на співвідношенні кольорів і музичних звуків. В той же час, художник С. Кандинський також співвідносив той чи інший колір з певним музичним тембром музичного інструменту або голосу.

Сучасні художники та графіки працюють в тому ж напрямку. З цього приводу варто назвати українську художницю І. Акімову, у картинах та інсталяціях якої оживають шедеври музичного мистецтва. Роботи цієї художниці створені на теми музичних творів різних епох і напрямів, серед яких інсталяції на тему вокального циклу "Місячний П'єро", інсталяція на тему музичних інструментів симфонічного оркестру тощо.

Нерідко в одній людині поєднуються таланти художника та музиканта, і коли це стається на світ народжуються шедеври. Прикладом тому служить творчість геніального художника, науковця, музиканта, письменника, винахідника Леонарда да Вінчі.

В українській культурі також є приклади поєднання в одній людині іпостасі композитора та художника, це Святослав Крутиков – сучасний композитор, художник, в творчості якого найбільше прослідковується тісний зв'язок двох мистецтв.

Абсолютно вірним є твердження Валентини Маруняк, яка досліджує тему симбіозу музики та малярства у творчості українських композиторів ХХ століття: "Немає окремо музики, окремо живопису, окремо йоги і взагалі окремого підходу

до речей. Є синтез, єдність, хоч і не завжди така прямолінійна, яку зазвичай звикли бачити. Тільки уявити, що одна людина – це носій власного особливого синтезу. Людина є цілим світом"[14].

2. 3. Музика в хореографічному мистецтві.

Хореографія – це мистецтво, що існує в часі і просторі і поєднує в собі музику і танець. Тісний зв'язок двох видів мистецтва – музики і хореографії - підтверджується історією вікового розвитку світової культури.

Музика, як невід'ємна частина хореографічного мистецтва, є важливим засобом ідейно-емоційного впливу. Єдність хореографії та музики обумовлена об'єктивними зв'язками змістовного, смислового та історико – мистецтвознавчого характеру. Музика і танець у своїй гармонічній єдності – чудовий і надзвичайно дієвий засіб розвитку емоційної сфери, основа естетичного розвитку людини. Вдалий синтез музики і танцю формує естетичні емоції, прищеплює прагнення до прекрасного, формує музичну культуру, розвиває музичний слух та художньо-образну уяву.

У всі часи оспівувався творчий союз музики та танцю Терпсіхори та покровительки музики Евтерпи, що породжує шедеври у хореографічному мистецтві. Описи давніх танців можемо зустріти у Гомера, Аристотеля, в трагедіях Есхіла, Софокла, Евріпіда, Лукіана.

В середньовічній Європі священні танці входили до містерій в церковному богослужінні, у феодальних замках під час балів або турнірів бальні танці виконувались у певній послідовності і такі композиції отримали назву "антре".

Особливе значення для розвитку мистецтва танцю та музики мала творчість бродячих комедіантів, яких у Франції називали жонглерами, у Німеччині – штрінгелями, а у Київській Русі – комедіантами.

В епоху Відродження розповсюдженими були швидкі танці вольта та гілярда, які виконувались під супровід тамбуринів та гобоїв; жартівливі танці - буррре і фарандола; світські танці – павана.

Музика французького композитора Ж. Люллі підкорила танець існуючим правилам придворного етикету. Особливою популярністю користувались менует, гавот, рігодон, полонез. В ті ж часи при королівських дворах почали ставити перші балети, що позитивно вплинуло на розвиток класичної хореографії.

Балет – це спектакль, який створюється засобами хореографії. У балеті злились в єдиній цілісності танець і пантоміма, музика і поезія, скульптура і пластика, живопис. Становлення балетного мистецтва найбільше плідно відбувалось в епоху класицизму, коли були закладені основні канони і форми класичного балету, поглибилась техніка танцю.

В епоху романтизму виникає кордебалет, використовуються міфічні герої. Надзвичайно популярними в цей період були балети А. Адана "Жизель", Ф. Тальоні "Сильфіда" і "Тінь".

XIX століття – час розквіту хореографічного мистецтва, пов'язаний з ім'ям французького балетмейстера Ж. Перро, а згодом і М. Петіпа. Варто згадати постановки того періоду "Дон Кіхот", "Баядерка", "Спляча красуня", "Лебедине озеро", "Раймонда" та ін. на музику геніальних композиторів.

Темі танцю, балету присвячено багато музичних творів: варто згадати знамениті "Метелик" Ж. Оффенбаха, " Вмираючий лебідь" К. Сен-Санса. Все частіше хореографія звертається до інсценування симфонічних творів, в яких використовуються і живопис: балети "Шопеніана" на музику Ф. Шопена, "Болеро" на музику М. Равеля.

Значним досягненням української хореографії стало створення національних балетів, таких як "Лісова пісня" М. Скорульського, "Лілея" К. Данькевича,

"Світанкова поема" В. Косенка, "Цвіт папороті", "Ольга", "Ніч перед Різдвом" Є. Станковича, які стали окрасою багатьох театральних сцен.

Таким чином, можемо стверджувати, що між балетом та музикою простежується глибока внутрішня спорідненість. Це природно, оскільки обидва мистецтва розгортаються у часі, підкорюються ритму і говорять "без слів". Образна природа цих мистецтв є аналогічною: музика спирається на виразність інтонацій людської мови, а хореографія – на виразність рухів людського тіла. Завдяки музиці хореографія в балетному спектаклі стає більш змістовною. Саме тому Ж. Новер називав музику "душею танцю".

2. 4. Музика в синтетичних видах мистецтва.

Синтетичними називають ті види мистецтва, в яких образи створюються за допомогою сукупності засобів різних видів мистецтва і їх особливістю є те, що в них одночасно поєднуються література, музика, хореографія, живопис, архітектура та ін. Синтетичні види мистецтва, концентруючи в собі інші види творчості, з одного боку, збагачуються ними, а з іншого – самі збагачують їх, оскільки у процесі розвитку виявляється їх спільність, розкриваються нові шляхи взаємовідношень і можливості взаємовпливу. До синтетичних ми, в першу чергу, відносимо театр, кіно, телебачення, цирк.

Важко уявити театр без музичного супроводу. Існують декілька різновидів театрів: драматичні, музично-драматичні, оперні театри, театри опери та балету, лялькові та театри тіней і в кожному з них завжди присутня музика. Музика є важливим елементом в створенні художнього образу, адже передає чи доповнює характер героя, надає звукову характеристику герою, створює особливу атмосферу на сцені, і є необхідним компонентом драматургії вистави.

Зауважимо, що існують такі форми театральних вистав, які в принципі не можуть існувати без музики – це опера, оперета та балет. Безумовно, музика доповнює та допомагає у образному розкритті дії у спектаклях, але у опері та опереті музика і є самою дією.

Чи не найбільшої популярності у ХХ столітті набуло мистецтво кіно, яке з'явилося у результаті прогресу у галузі науки та техніки. Історія кіно розгорталась на протязі століття від "великого німого", коли в кінотеатрі піаніст-тапер "озвучував" дії на екрані – до звукового кіно. Музика присутня у всіх жанрах кіно – детектив, фантастика, мелодрама, фен тези, казка тощо.

Кінематографія використовує практично всі види мистецтва, в першу чергу музику. При створенні музики до кінофільмів, композитор обробляє у більшості тематичний матеріал, який використовується у самому фільмі. Творчий процес створення музики до кінофільмів носить дещо інший характер, ніж створення

композитором автономної музики. В першу чергу зміст музики до кінофільмів визначається її зв'язком з певним тематичним матеріалом, кіномузика не може контактувати з іншим візуальним матеріалом та не може функціонувати як єдине ціле поза даним візуальним матеріалом. Ще однією відмінністю є те, що автономна музика звучить по-різному, в залежності від її виконавця, а кіномузика існує лише в одному, раз і назавжди зафіксованому виконанні.

Зауважимо, що звук в кіно є естетичною категорією, одним з найбільш вагомих засобів художньої виразності, одним з життєво необхідних компонентів створення високохудожніх творів.

Звукова палітра кінофільму включає і інший тип звукових явищ, так звані шумові ефекти, які охоплюють всі шуми, що в принципі існують в реальному житті, а їх є більше 400.

Музика у кінофільмі доповнює образ, створює напруження в кульмінаційних сценах, викликає бурхливі емоції, музика може підкреслювати рух у фільмі, виступати як уявлення зображуваного простору, як коментар у фільмі, як засіб вираження хвилювань, музика може "говорити без слів". Згадаємо сцену зустрічі головного героя з дружиною у чудовому фільмі "Сімнадцять миттєвостей весни", коли саме музика створює ефект діалогу героїв.

Як ми знаємо, кожний режисер має свої музичні уподобання та використовує в своїх фільмах музику улюблених композиторів. З цього приводу варто згадати творчі зв'язки С. Ейзенштейн - С. Прокоф'єв, М. Козинцев - Д. Шостакович, А. Тарковський – В. Овчинніков, С. Параджанов - Дж. Кулієв.

Новою музою ХХ століття стало телебачення, яке завдяки своїм технічним можливостям має можливість одночасно охоплювати широкий простір і часові відстані, що долучає глядачів до найрізноманітніших явищ і подій. Приналежність телебачення до мистецтва обумовлена його естетичними особливостями, воно використовує ті ж виразні засоби, що й кіно. Сім'ю екранних мистецтв доповнює відео, яке також неможливо уявити без музики.

Говорячи про синтез музики з різними видами мистецтва, не можна оминати увагою цирк, в якому, як ми знаємо, завжди присутня музика. Стаціонарні цирку мають свої естрадно-симфонічні оркестри малого складу, які приймають участь у циркових постановках.

Ще одним цікавим прикладом синтезу мистецтв є, на наш погляд, союз музики та моди, який ми бачимо вже у кінці XVII - першої половини XVIII ст. і пов'язуємо його з розквітом італійської опери, коли публіка відвідувала театри не тільки для того, щоб послухати музику, а й для того, аби помилуватися розкішними нарядами оперних дів, які створювали найкращі кравці того часу.

У XIX ст. Р. Вагнер, критикуючи барочну оперу, назве її "концертом у костюмах", у XX ст. з'явилися перші "модні дома", саме з творчістю французької модельєрки Коко Шанель можемо пов'язувати сплеск синтезу двох мистецтв – моди і музики. Коко Шанель створила костюми для двох балетів трупі Дягілева: "Блакитний експрес" Д. Мійо та "Апполон Мусагет" І. Стравінського. При цьому вона радикально змінила вбрання балерин та придумала їм зачіску, яка є актуальною і донині. Іншими словами, саме Коко Шанель зробила зовнішній вигляд танцівників балету стандартом де-факто для хореографічних постановок.

Самі цікаві сучасні приклади взаємопроникнення музики та моди пов'язані з поп-виконавцями. Тому прикладом може служити співпраця Олександра МакКуїна з Бьорк та Леді ГаГа, Жан-Поля Готьє з Мадонною та Кайлі Міноуг, українських естрадних зірок та Михайла Вороніна, Андре Тана, Вікторії Гресь, Оксани Мухи.

З усього вищесказаного можемо зробити висновки стосовно того, що музика присутня у всіх видах мистецтва. Музика тісно взаємопов'язана з художньою літературою, живописом, графікою, скульптурою, архітектурою. Розвиток кіноіндустрії абсолютно неможливий без музики, можемо говорити про синтез музики і театру, цирку і навіть моди.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Мистецтво слід розглядати як одну з форм суспільної свідомості. На відміну від науки, яка отримує уявлення про навколишній світ через визначення та поняття, мистецтво виражає уявлення через художні образи. З огляду на це до мистецтва ми відносимо музику, літературу, живопис, скульптуру, архітектуру, хореографію, кіно, театр, цирк і, як це не дивно звучить, моду. Музика у всі періоди ніколи не існувала окремо, сама по собі, а тільки у тісній взаємодії з іншими видами мистецтва. При цьому, музика впливала на розвиток інших видів мистецтва та й сама розвивалась під їх впливом.

У другому розділі кваліфікаційної роботи нами ґрунтовно проаналізовані зв'язки музики з літературою. Нами з'ясовано, що композитори надихались поезією, художньою прозою і створювали музичні шедеври. Тому прикладом є опери, симфонії, вокальні твори, інструментальні твори, написані на сюжети літературних творів.

Зауважимо, що художників, скульпторів, графіків завжди вабили сюжети, пов'язані з музикою, тому прикладом можуть служити древні артефакти: античні вази, барельєфи, фрески Софійського собору, картини художників, на яких зображені музиканти та музичні інструменти.

У всі часи оспівувався творчий союз музики та танцю Терпсіхори та покровительки музики Евтерпи, що породжує шедеври у хореографічному мистецтві. У роботі нами простежуються зв'язки музики з хореографією, аналізується тісний зв'язок музики з балетом.

У роботі обґрунтовується синтез музики з театром, кіно, телебаченням, модою.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. До подальших наукових пошуків слід віднести вивчення питань синтезу та взаємозв'язків музики та інших видів мистецтва.

ВИСНОВКИ

Динамічні зміни у всіх сферах суспільного життя України спонукають до реформування художньо-естетичної освіти з метою навчання та виховання засобами мистецтва. В таких умовах саме художня культура виступає однією з найважливіших складових духовної культури і покликана формувати моральні якості особистості, сприяти розвитку її тезаурусу, збагачувати її внутрішній світ.

На основі аналізу наукової, педагогічної, мистецтвознавчої літератури у першому розділі кваліфікаційної роботи визначається сутність дефініції "художня культура" як багатогранного, інтегративного утворення, основу якого складає мистецтво.

У роботі визначається, що мистецтво - це *засіб для пізнання дійсності за допомогою системи думок, тобто художніх образів; як особливий вид духовно-практичного осягнення дійсності за законами краси, де це осягнення відбувається у художньо-образній формі.*

У першому розділі дослідження з'ясовано, що мистецтво існує у різних формах і видах, які взаємодіють між собою та впливають один на інший. У роботі доводиться, що музика є одним з видів мистецтва, який володіє пізнавально-евристичною, художньо-концептуальною, комунікативно-інформаційною, естетичною та виховною функціями.

В роботі прослідковується еволюційний шлях розвитку музичного мистецтва в Україні, згадуються імена фундаторів та вихованців музичних навчальних закладів України.

Мистецтво слід розглядати як одну з форм суспільної свідомості. На відміну від науки, яка отримує уявлення про навколишній світ через визначення та поняття, мистецтво виражає уявлення через художні образи. З огляду на це до мистецтва ми відносимо музику, літературу, живопис, скульптуру, архітектуру,

хореографію, кіно, театр, цирк і, як це не дивно звучить, моду. Музика у всі періоди ніколи не існувала окремо, сама по собі, а тільки у тісній взаємодії з іншими видами мистецтва. При цьому, музика впливала на розвиток інших видів мистецтва та й сама розвивалась під їх впливом.

У другому розділі кваліфікаційної роботи нами ґрунтовно проаналізовані зв'язки музики з літературою. Нами з'ясовано, що композитори надихались поезією, художньою прозою і створювали музичні шедеври. Тому прикладом є опери, симфонії, вокальні твори, інструментальні твори, написані на сюжети літературних творів.

Зауважимо, що художників, скульпторів, графіків завжди вабили сюжети, пов'язані з музикою, тому прикладом можуть служити древні артефакти: античні вази, барельєфи, фрески Софійського собору, картини художників, на яких зображені музиканти та музичні інструменти.

У всі часи оспівувався творчий союз музики та танцю Терпсіхори та покровительки музики Евтерпи, що породжує шедеври у хореографічному мистецтві. У роботі нами простежуються зв'язки музики з хореографією, аналізується тісний зв'язок музики з балетом.

У роботі обґрунтовується синтез музики з театром, кіно, телебаченням, модою.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. До подальших наукових пошуків слід віднести вивчення питань синтезу та взаємозв'язків музики та інших видів мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бесіди про танець: методична розробка на допомогу керівникам хореографічних колективів. – Київ: ІЗМН, 1996. – 20 с.
2. Василенко К. Ю. Український танець: підручник. – Київ: ІПК ПК, 1997. – 282 с.
3. Естетика: Підручник. За заг. редакцією Л. Левчук. – Київ, 1997.
4. Жайворонок Н. Б. Музичне виконавство як феномен музичної культури: автореферат дис. канд. мистецтвознавства, КНУКіМ. – К, 2008.
5. Корнілова О. Про вивчення предметів художньо-естетичного циклу. Мистецтво та освіта №3, 2005.
6. Зинченко В. Дослідження візуального мислення. Питання психології №2, 1977.
7. Маруняк В. Взаємозв'язок музики та малярства в творчості композиторів ХХ століття в контексті теорії інтермедіальності. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis
8. Москоленко В. Г. Творчий аспект музичної інтерпретації (філософський аналіз). – Київ: Музична Україна, 1994. – 205 с.
9. Мосол Л. М. Концепція загальної мистецької освіти. Мистецтво та освіта №1, 2004.
10. Мосол Л. М., Миропальська Н. С. Програма "Художня культура" для загальноосвітніх закладів. Мистецтво та освіта №1, 2005.
11. Музична естетика античного світу. – Київ, 1974.
12. Наливайко Д. Мистецтво: течії, стилі. – Київ, 1994.
13. Падалка Г. М. Художньо-педагогічна інтерпретація музики в структурі професійної підготовки музиканта-педагога. Теорія і методика мистецької освіти. – Вип. 5. – Київ: НПУ, 2004. – С. 3-10.

14. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти. – Київ, 1998.
15. Рудницька О. П. Основи викладання мистецьких дисциплін: Підручник. – Київ, 1998.
16. Шевченко Г. Естетичне виховання в школі. – Київ, 1085.
17. Шип С. В. Музична форма від звуку до стилю: навч. посіб.– К.: Заповіт, 1998. – 368 с.
18. Шип С. В. Як передати словами зміст музики. Мистецтво і освіта №2, 2001.
19. Шульга Р. Мистецтво та ціннісні орієнтації особистості, - Київ, 1989.
20. Художні промисли України. Прикарпаття. – Київ, 1082.
21. Щолокова О. П. Художньо-естетичне виховання школярів засобами світової художньої культури. – Київ, 1993.
22. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури: Підручник. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 194 с.
23. Щолокова О. П., Шип С. Е., Шевнюк О. Л. Світова художня культура. Ч.1. – Київ, 2004.